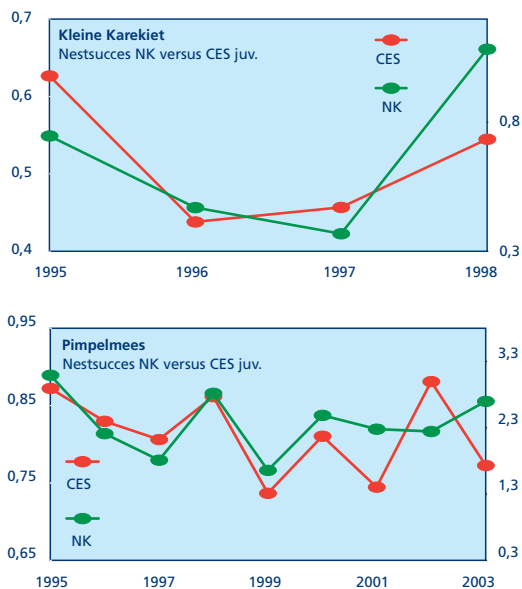
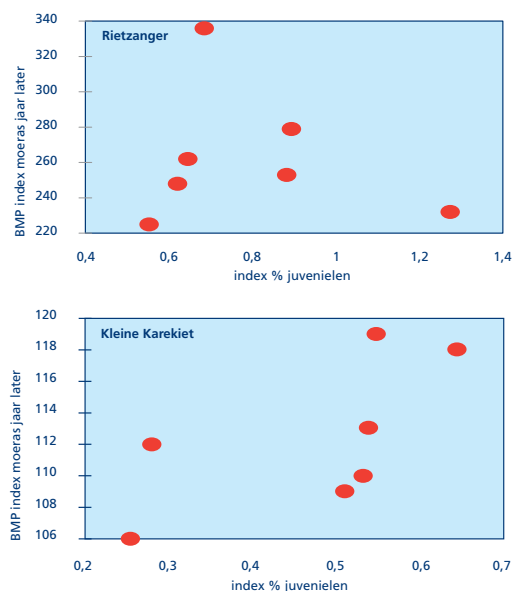

Tien jaar CES: wat is bereikt, wat is nodig?

Figuur 1. Reproductie van Kleine Karekiet en Pimpelmees, afgemeten aan de hand van CES-gegevens (aandeel juvenielen) en uitgezet tegen het Nestkaartenproject (nestsucces). Linker-as (& groene lijn) broedsucces (Mayfield) Nestkaartenproject; rechts (& rode lijn) verhouding adult/jong CES

Figuur 2. Index van het aandeel juveniele Rietzangers en Kleine Karekieten op CES-plekken (als maat voor de reproductie) in relatie tot de BMP-index in moeras in het daaropvolgende jaar.

Sinds 1995 wordt door enthousiaste ringers in heel Nederland meegewerkt aan het Constant Effort Sites (CES) project. Het gaat om een gezamenlijk project van de Nederlandse Ringcentrale, het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek en SOVON en wordt uitgevoerd in samenwerking met de Ringersvereniging. Afgelopen seizoen (2004) was dus het tiende jaar in successie, wanneer we het proefjaar 1994 buiten beschouwing laten.

Het hoe en waarom van het CES

Het ringen van vogels kan op allerlei manieren plaatsvinden, van min of meer lukraak tot zeer systematisch. Hoe systematischer de opzet, hoe meer zeggingskracht de resultaten hebben. Het CES-project is in hoge mate gestandaardiseerd. Ringers die eraan meedoen, werken met een vaste mistnetopstelling die gedurende 12 vangdagen tussen half april en begin augustus wordt opgezet. De netten gaan daarbij open van een half uur voor tot minimaal zes uren na zonsopkomst. De vogels vliegen 'spontaan' in de netten: lokmiddelen als geluid of voer worden niet gebruikt. Van de gevangen vogels worden biometrische gegevens opgemeten en genoteerd voordat ze worden losgelaten. Wanneer de ringers bepaalde wensen hebben (vaker vangen, extra netten), dan kan dit onder bepaalde voorwaarden; belangrijk daarbij is dat deze resultaten gescheiden blijven van de echte CES-werkzaamheden.

De standaardisatie is nodig om wat te kunnen zeggen over de aantalsontwikkeling, de reproductie, de overleving en de conditie van de betrokken vogelsoorten; ook lenen de gegevens zich voor het vastleggen van fenologische processen (aankomst en timing van broeden). Enkele aspecten komen hieronder kort aan de orde.

Eerste tien jaar

Het aantal CES-plekken is in 1995-2004 gegroeid van rond 15 naar 40. Daarvan slaagt ongeveer driekwart er jaarlijks in om inderdaad alle vangdagen in actie te komen. Op de overige plekken wordt door overmacht wel eens een vangdag gemist, wat echter voor de meeste soorten niet onoverkomelijk is. De ringplekken zijn heel redelijk over Nederland verdeeld, met een duidelijke concentratie in moeras- en struweelrijke habitats (waar het ringen ook profijtlijker is dan in bijv. oud loofbos). Dit verklaart deels de hiaten die er zijn in bijvoorbeeld de Achterhoek, de Veluwe, het noordoosten van Noord-Brabant en zuiden van Limburg. Het IJsselmeergebied is opvallend goed vertegenwoordigd terwijl het aantal medewerkers in bijv. Drenthe en het Deltagebied tegenvalt.

In de eerste tien jaar zijn bijna 166.000 vogels

gevangen. Wanneer we de vogels niet meerekenen die later ter plaatse werden teruggevangen, gaat het om bijna 132.000 individuen. Kleine Karekiet (29.018), Fitis (15.493), Tjiftjaf (11.709), Rietzanger (7869) en Koolmees (6367) zijn de vijf meest gevangen soorten.

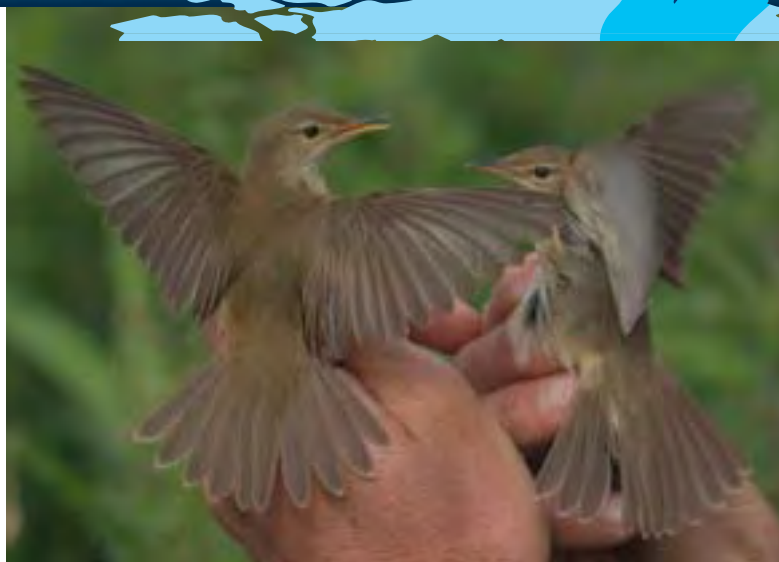
Monitoring

Door de gestandaardiseerde opzet lenen de resultaten zich voor monitoringdoeleinden. Zo kan worden gekeken hoe het aantal vangsten van adulte vogels (als maat voor de broedpopulatie) zich ontwikkelt. Wanneer we dan de resultaten van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) als referentie nemen, blijkt er een goede overeenkomst te bestaan bij Winterkoning, Sprinkhaanzanger, Braamsluiper en Tjiftjaf, en een redelijke overeenkomst bij 12 andere soorten. Bij Roodborst en Baardman is de overeenkomst matig terwijl hij bij Grasmus en Matkop compleet ontbreekt. Hierbij speelt mee dat het CES gevoeliger is voor lokale terreineffecten dan het BMP (dat veel meer steekproefgebieden kent). Een en ander neemt niet weg dat het CES wel degelijk bruikbare monitoringresultaten oplevert, vooral van lastig te onderzoeken gebieden en zeker wanneer het aantal CES-plekken nog wat toeneemt.

Reproductie

Om het broedsucces van soorten vast te stellen, maken we in eerste instantie gebruik van gegevens uit het Nestkaartenproject van SOVON/CBS, dat even oud is als het CES (proefjaar in 1994, start in 1995). Maar ook het CES levert informatie over de reproductie. Binnen het CES-project worden immers vele soorten zangvogels gevangen die binnen het Nestkaartenproject vrijwel ontbreken. Het is namelijk een hele kunst - echt iets voor specialisten, maar die zijn dun gezaaid - om de nesten te vinden van kleine zangvogels.

Door het aandeel juvenielen binnen het vangst totaal jaarlijks te bepalen, krijgen we een idee van het broedsucces. Van de meeste soorten zangvogels worden in de nazomer meer juvenielen gevangen dan volwassen, wat ook logisch is aangezien ze op dat moment een groot deel van de populatie uitmaken

Bosrietzanger(rechts) en
Kleine Karekiet(links).
Foto: Harvey van Diek

(bij sommige soorten, waaronder Merel, Zanglijster, Bosrietzanger, Braamsluiper en Tuinfluiter is het overigens andersom). Een probleem bij de interpretatie van de gegevens is alleen, dat we veelal geen idee hebben in hoeverre het aandeel juvenielen maatgevend is voor heel Nederland. Bij enkele soorten zijn er echter zowel voldoende nestkaartgegevens als vangstgegevens beschikbaar zodat een vergelijking kan worden gemaakt. Bij de Merel bestonden er overeenkomsten (matig broedsucces in voorjaar van 1995-96 in beide projecten vastgesteld) maar ook verschillen (hoog nestsucces in 1999 maar juist weinig juvenielen gevangen). Dit kan te maken hebben met lokale effecten op de ringplekken, maar kan ook reëel zijn (grote sterfte van juvenielen kort na het uitvliegen, nog voordat ze in de netten zouden terechtkomen). Bij Kleine Karekiet (althans, in de vier jaren waarover voldoende nestkaarten beschikbaar waren), Koolmees en Pimpelmees waren de overeenkomsten frappant. Een eerste exercitie leert voorts dat bij sommige soorten, waaronder Kleine Karekiet, een duidelijke relatie aanwezig is tussen broedsucces en populatieniveau in het daaropvolgende jaar (gemeten aan de BMP-index). Bij andere soorten ontbreekt zo'n relatie, zoals bij Rietzanger en Rietgors; effecten in de overwinteringsgebieden zijn hier blijkbaar bepalender dan het broedsucces. Hoe dan ook geeft een ander goede hoop voor toepassing van reproductiegegevens uit het CES, zeker indien de steekproef nog wat verbetert.

Relatie habitat en moerasvogels

In het kader van het Beschermingsplan Moerasvogels is, in opdracht van Vogelbescherming Nederland, gekeken naar het broedsucces (aandeel juvenielen) en de conditie (gewicht in verhouding tot vleugellengte) van Blauwborst, Rietzanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors in relatie tot de moerashabitat. De vergelijking werd bemoeilijkt door sterke fluctuaties tussen en binnen jaren (vooral broedsucces) en beperkingen van de habitatkarakterisering.

Niettemin kwam een duidelijk positieve invloed van waterpeilfluctuaties op de conditie van alle soorten naar voren, terwijl het aandeel waterriet een negatief effect had (louter waterriet is waarschijnlijk voedselarmmer dan enigszins gemengd riet). In gebieden met een hoog aandeel gemaaid riet hadden Kleine Karekiet en Blauwborst een matige conditie terwijl die van Rietzangers juist opvallend goed was. Mogelijk zijn er in het eenjarige riet meer rietbladluizen aanwezig. En hier zijn Rietzangers dol op! Wat het broedsucces betreft, was er alleen bij de Kleine Karekiet een duidelijk effect zichtbaar: hoe meer natte habitats bij de ringplaats aanwezig (bij voorkeur licht verruigd riet), hoe beter het broedsucces. Door vergroting van de dataset zal het mogelijk worden om jaarvariaties uit te sluiten en ook schaarsere soorten in vergelijkbare analyses te betrekken.

Oproep

Het is duidelijk dat de potentie van het CES groot is, maar de zeggingskracht nog kan worden verbeterd. Daarom hierbij een oproep aan ervaren zangvogelringers die een zinvolle bijdrage willen leveren: meld je aan! (Frank.Majoor@sovon.nl). Alle medewerkers van de eerste tien jaar worden van harte bedankt voor de inspanningen.

**Frank Majoor, Chris van Turnhout
& Fred Hustings**

Het CES wordt georganiseerd in samenwerking met het NIOO/Vogeltrekstation.

Meer lezen:

van Turnhout C., Majoor F. & Willems F. 2004. Broedsucces en conditie van algemene moerasvogels in Constant Effort Sites. SOVON-onderzoeksrapport 2004/29. Beek-Ubbergen.

De opmars van Middelste Bonte Spechten in Nederland

Elk jaar heeft wel zijn opmerkelijke hoogtepunten. De Middelste Bonte Specht heeft in 2005 beslist geen windeieren gelegd. Een overzicht van de resultaten.

Nadat in 1996 in Boswachterij Vaals een mannetje werd waargenomen en een groot-scheepse zoekactie in 1997 weer broedende paren in Nederland opleverde, is de soort niet meer weg te denken uit (Zuid-) Limburg. De grote verrassing kwam in 2004 toen bij Losser een nestelend paar werd vastgesteld. Daarmee kwam de "Mibo" - in Twente als enigszins regelmatige broedvogel afwezig sinds 1962 - weer terug op bekend terrein. In het vroege voorjaar van 2005 zijn veel geschikte bossen en landgoederen langs de Nederlands-Duitse grens onderzocht op zijn aanwezigheid. Dat leverde voor Twente minimaal 14 en mogelijk zelfs 18 territoria op. Van de Achterhoek zijn de resultaten weinig hoopvol; in Eibergen werd slechts eenmaal één exemplaar gezien. Dat viel te verwachten, omdat het Duitse grensgebied in die regio weinig oude loofbossen kent. In 2004 kwam de telling voor Zuid- en Midden-Limburg op een record van 12 territoria uit. Het vorige record stond op 11 (1997). Voor 2005 staat de teller voorlopig op 14 territoria. Buiten deze regio's kwamen er dit voorjaar ook nog meldingen van parende vogels bij Bostel, Noord-Brabant, en van een territoriaal exemplaar bij Schoonheeten, Overijssel.

De Middelste Bonte Specht is al verder doorgedrongen in Nederland dan we hadden durven dromen. Met zijn voorkeur voor o.a. landgoederen met oude beuken of eiken, maar ook al succesvol broeden in een relatief jong beuken-productiebos weten we waar we volgend jaar in Noord-Brabant en Drenthe moeten zoeken.

Joost van Bruggen